

Visente Navaro [Vicente Navarro]

KRIZA I KLASNA BORBA U EVROZONI

Da bi se razumela situacija u zemljama na periferiji Evropske unije, u četiri države unutar evrozona – Portugaliji, Irskoj, Grčkoj i Španiji – moramo razumeti politički kontekst koji im je zajednički. U svakoj od njih bila je na vlasti fašistička ili fašizmulik diktatura (Španija, Portugalija, Grčka), ili autoritarni desničarski režim (Irska), tokom većeg dela razdoblja od kasnih tridesetih ili ranih četrdesetih do kasnih sedamdesetih. Ta istorija se obično zanemaruje u analizama ovih država.

Zajednička istorija odredila je, međutim, prirodu sistemâ i predstavlja ključnu varijablu za razumevanje ekonomskog ponašanja ovih zemalja. Njihovi državni aparati bili su vrlo represivni. Čak i danas, ove zemlje imaju najveći broj policajaca po 10000 stanovnika u EU-15. Druga zajednička osobina je veoma nizak nivo državnih prihoda i visoko regresivna fiskalna politika. Državni prihodi su mnogo niži od proseka u EU-15: približno 34% BNP u Španiji, 37% u Grčkoj, 39% u Portugaliji i 34% u Irskoj, u poređenju sa EU-15 prosekom od 44% i 54% u Švedskoj – zemlji Evropske petnaestorice u kojoj je levica najduže bila na vlasti. Izgubljeni državni prihodi rezultat su ekstremno regresivnih mera. Superbogat, bogati i viša srednja klasa ne plaćaju poreze istog nivoa i intenziteta kao u većini centralnih i severnih EU-15 zemalja – posledica istorije vladavine ultradesničarskih partija. Naravno, bilo je izvesnog napretka nakon što su diktature okončane. Ali dominacija konzervativnih snaga u političkom i svakodnevnom životu ovih država objašnjava zašto su njihovi državni prihodi još uvek tako niski.

Zbog toga su javni sektori u Portugaliji, Irskoj, Grčkoj i Španiji ekstremno nerazvijeni. A njihove

države blagostanja su loše finansirane i vrlo ograničene, uključujući tu i javne transfere (penzije) i javne službe (zdravstvena zaštita, obrazovanje, službe za brigu o deci, službe za kućnu negu, socijalne službe i druge). To potvrđuju mnogi pokazatelji. Jedan primer je javna socijalna potrošnja kao procenat BNP, u poređenju sa prosekom u EU-15 (27%); Španija, 22,1%; Grčka, 25,9%; Portugalija, 24,3%; Irska, 22,1% (dok u Švedskoj taj procenat iznosi 29,3%). Drugi primer je procenat odrasle populacije zaposlene u službama države blagostanja, koji je takođe niži od proseka Evropske petnaestorice (15%): Španija, 9%; Grčka, 11%; Portugalija, 7%; Irska, 12% (uporediti sa Švedskom, 25%). U stvari, grčki procenat je viši za tri postotka, 14%, jer uključuje i vojsku (koja predstavlja otprilike 30% zaposlenih u javnom sektoru).

SPECIFIČNOST POLITIČKIH REŽIMA

U ekonomskoj literaturi nije posvećeno dovoljno pažnje posledicama vladavine ultrakonzervativnih snaga wu ove četiri države. Uticaj ovih snaga je enorman. Takođe je važno naglasiti da su konzervativne snage u ovim državama periferije različite od onih u severnim i centralnim zemljama evrozona. One ne pripadaju demokratskim tradicijama, jer su naslednice ili fašističkih ili autoritarnih režima. Nakon gotovo trideset godina demokratije, takve snage su i dalje veoma uticajne u ove četiri države, čak i kada su u njima na vlasti socijaldemokratske partije. Na primer, Vrhovni sud Španije izveo je na optuženičku klupu Baltazara Garzona [Baltasar Garzon], nekoć člana tog istog suda, koji je zahtevao istragu o zločinima režima generala Franka. Van Španije se ne shvata koliki uticaj još uvek imaju ultradesne

snage u zemlji. One dominiraju političkom kulturom na mnogo različitih načina, uključujući i kontrolu glavnih medija. U Španiji, kao i u drugim zemljama iz ove grupe, nema značajnih medija levo ili levo-od-centra.

Ultrakonzervativna dominacija ima i mnoge druge posledice osim niskih državnih prihoda, regresivne fiskalne politike i nerazvijenosti države blagostanja. Radnički prihodi, kao procenat nacionalnog dohotka, opadaju od 1992, kada su uvedene pripremne mere (uvele su ih i socijaldemokratske vlade) za ulazak u evrozonu. Opadanje zarada odigralo se brže u Portugaliji, Irskoj, Grčkoj i Španiji, u odnosu na EU-15 prosek, i bilo je posebno naglašeno u Španiji, sa umanjnjem od 70% na 61% nacionalnog dohotka – uprkos povećanju u postotku odrasle radne populacije.

Kao što je rečeno, jedna od posledica dominacije ultrakonzervativnih snaga, uz značajna ograničenja reformi koje su odobrile i uvele socijaldemokratske vlade od osamdesetih nadalje, jeste regresivna fiskalna politika. U posledice ovih mera spada i to što su efekti državnih intervencija u redistribuciji dohotka bili vrlo ograničeni. Na primer, u Španiji, 2009. godine, nivo siromaštva (60% medijana primanja) umanjen je za svega četiri postotka nakon državnih intervencija (javnih socijalnih transfera): sa 24% na 20% posle transfera. Prosek u EU-15 umanjen je sa 25% na 16%. U Švedskoj, nivo siromaštva pao je sa 27% na 13%. Umanjenje stope siromaštva kao posledica državne intervencije najniže je u Španiji od svih zemalja evropske petnaestorice. Još jedan indikator ograničenog efekta ovih intervencija je to što su Džinijevi koeficijenti u sve četiri zemlje veći od proseka u EU-15 (29,2). Džinijev koeficijent u Španiji je 31,3 kao i u Irskoj, u Grčkoj iznosi 34,3; portugalski je najviši, 36,8.

KAKO JE RASLA KRIZA

Još jedna karakteristika ove grupe zemalja je to što su vladajuće socijaldemokratske stranke prihvatile većinu neoliberalnih platformi na kojima je insistirao establišment Evropske unije. To su prihvatile i socijaldemokratske partije u EU. U stvari, ove partije su deo konsenzusa o neoliberalnim principima (obično se to naziva „briselski konsenzus“, evropska verzija „vašingtonskog konsenzusa“). U skladu sa tim, i konzervativno-liberalne i socijaldemokratske stranke umanjuju poreske stope, posebno za one sa najvišim primanjima. Socijalistički kandidat na španskim izborima 2004 (kasnije premijer), Hoze Luis Rodriggez Zapatero [Jose Luis Rodriguez Zapatero], obećao je da će smanjiti poreze ako bude izabran, tvrdeći da je umanjivanje poreza nešto što

levica treba da promoviše. Glavni ekonomski mislilac španske Socijalističke partije tada je bio Đordi Sevilja [Jordi Sevilla], ekonomista koji je u knjizi *Budućnost socijalizma* napisao da „levica mora prestati da podiže poreze i povećava javnu potrošnju“ – to je rečeno u EU-15 zemlji sa najnižim državnim prihodima i najsiromašnijom državom blagostanja.

Umanjivanje poreskih stopa tokom poslednjih petnaest godina dovelo je strukturnog javnog deficita, koji je bio prikriven brzim ekonomskim rastom zbog balona na tržištu nekretnina u čijem je središtu bio bankarsko-nekretninaško-građevinski industrijski kompleks. Kada je balon pukao i kada je došlo do ekonomskog zastoja, strukturni javni deficit pojavio se u svom svom intenzitetu. Javni deficiti u Portugaliji, Irskoj, Grčkoj i Španiji bili su rezultat opadanja državnih prihoda, a ne povećanja javnih troškova. Stoga su politike javne potrošnje u ovim zemljama suštinski pogrešne. One su umanjivale javnu potrošnju, pogrešno pretpostavljajući da je uzrok javnih deficita preteran rast javnih troškova.

ARGUMENTI KOJIMA SE PRAVDAJU REZOVU U JAVNIM TROŠKOVIMA

Slogan kojim se sada pravdaju rezovi glasi: „Država je živela preko svojih mogućnosti“. Glavne političke figure u ove četiri zemlje tvrde da su njihove države blagostanja veće nego što mogu da priušte. Ali podaci pokazuju nešto drugo. U Španiji, na primer, BND po glavi stanovnika je 94% proseka u EU-15, a javni socijalni troškovi po glavi stanovnika čine samo 72% EU-15 proseka. Kada bi prosek bio 94%, Španija bi imala 66 milijardi evra više nego što ima danas. Dakle, Španija ima resurse. Problem je u tome što ih država ne prikuplja, jer je fiskalna politika tako regresivna i fiskalne prevare su raširene u grupi onih sa visokim primanjima i među ekonomskim i finansijskim korporacijama. U stvari, bankarstvo je u Španiji primaran entitet odgovoran za finansijske malverzacije. Prošle godine je otkriveno da gospodin Botin, glavni bankar u državi (direktor Santander banke, treće najprofitabilnije banke u svetu, posle dve kineske banke), ima dve milijarde evra na švajcarskom računu – neprijavljenih, dok se dva službenika banke nisu obratila štampi. Ovo je opšta praksa. Poreski inspektori španskog Ministarstva ekonomije procenjuju da, usled malverzacija i utaje, država ne prikuplja oko 88,6 milijardi evra.

KAKO I ZAŠTO JE DOŠLO DO KRIZE

Finansijskoj krizi prethodila je ekonomska kriza, u velikoj meri rezultat opadanja radničkih prihoda u udelu totalnog nacionalnog dohotka. Neoliberalne

mere koje su razvijane od osamdesetih (naglašene u poslednjih petnaest godina i sprovedene u delo u vladama različitih političkih uverenja, uključujući i socijaldemokratske, u Španiji, Grčkoj i Portugaliji) imale su snažan uticaj na distribuciju dohotka i ubrzale su proces koncentracije dohotka u najbogatijim segmentima. Opadanje radničkih prihoda umanjilo je kupovnu moć srednje klase, primoravajući je da se zaduži kako bi održala životni standard. A kredit je bio relativno lako dostupan, jer su cene kuća rasle i tako obezbeđivale način da se pozajmljuje od banaka stavljajući domove pod zalog. Rast kreditnog sektora (i sektora finansija) bio je zasnovan na padu radničkog dohotka. Ali pad radničkog dohotka stvarao je veliki problem u potražnji i u ograničivanju profitabilnosti ekonomije.

Sa tako ograničenom profitabilnošću u proizvodnoj ekonomiji, superbogati, bogati i viša srednja klasa ulagali su u unosnije sektore, posebno u nekretnine. Deregulacija bankarskog sistema (i deregulacija građevinskih zona) tokom devedesetih je dovela do nastanka balona na tržištu nekretnina, baziranom na kompleksu bankarske i građevinske industrije i trgovine nepokretnostima. U Španiji, ovaj kompleks bio je glavni motor ekonomskog rasta i podržavale su ga i centralne i lokalne vlasti, jer su lokalne vlasti primarno finansirane porezima na nekretnine.

Priliv imigranata, čija je populacija porasla sa 4% na 10% za samo deset godina, stimulisao je rast građevinske industrije. Ova industrija dostigla je 10% BND i stvorila je najviše (veoma loše plaćenih) radnih mesta. Špansko „čudo“ stvaranja novih radnih mesta bilo je zasnovano na velikim ulaganjima u spekulativni sektor ekonomije. I bilo je finansirano dugovima. To je uzrok enormnog privatnog duga u Španiji, kome je doprinelo uvođenje evra – mnogo stabilnijeg nego nacionalna valuta koju je zamenio. Uvođenje evra dramatično je povećalo udeo finansijskog sektora u četiri zemlje na periferiji evrozone. Kada je balon pukao, čitava ekonomija kredita bila je blokirana.

POLITIČKO POREKLO JAVNOG DUGA

U četiri zemlje o kojima je reč postoji savez između onih sa najvišim primanjima (superbogati, bogati, i viša srednja klasa, čije su poreske stope umanjivane u poslednjih petnaest godina) i banaka, sa jedne strane, i države sa druge strane. Plod ovog saveza je umanjivanje poreza koje je stvorilo strukturni javni dug, maskiran ekonomskim rastom u vreme balona.

Pad u prihodima ovih država (posledica smanjivanja poreza) primorao ih je da pozajmljuju od banaka,

gde su bogati polagali novac ušteđen na smanjenu poreza. Zaduženost država i potreba da pozajmljuju bile su očigledno vezane za poresku politiku. Kada je došlo do ekonomskog zastoja, strukturni javni dug postao je evidentan. Javni dug kao procenat BND značajno je povećan od 2007. do 2009. Španija je od suficita od 1,9% BND 2005. došla do javnog deficita od 11,1% 2009. Grčka je od deficita od 6,4% u 2007. došla do 15,4% 2009, a Irska je u istom periodu prešla put od 0% do 14%. U sva četiri slučaja, brz rast javnog deficita bio je baziran na ekstremno regresivnoj prirodi državnih prihoda. S obzirom da najveći deo poreskih prihoda dolazi od radničkog dohotka i potrošnje, kada su zaposlenost i potrošnja opadale, a nezaposlenost rasla, javni deficit je dramatično eskalirao.

REŠENJA KOJA SE NIKAD NE RAZMATRAJU

Neoliberalni odgovor na ovu situaciju, koji podrazumeva rezove u javnim troškovima, čini situaciju još gorom jer redukuje potražnju. Sindikati su tačno opisali neoliberalizam kao ideologiju banaka i velikih firmi. Glavni mediji podržavaju ovu doktrinu, više kao veru nego na osnovu dokaznog materijala. U korenu problema nalazi se klasna moć i njena realizacija kroz državu.

Ukoliko bi Španija uvela istu fiskalnu politiku kao Švedska, španska država bi imala prihode za 200 milijardi evra veće nego sada. Sa ovim evrima mogla bi da stvori pet miliona novih poslova (naročito u nedovoljno razvijenom sektoru države blagostanja, kao na primer nacionalna zdravstvena služba, obrazovni sistem, službe za negu dece i druge socijalne službe). Ukoliko bi svaki četvrti odrasli radio u nekoj od ovih službi (kao u Švedskoj), umesto svaki deseti (kao u Španiji), Španija bi imala 5 miliona novih radnih mesta, i eliminisala bi nezaposlenost: pet miliona je manje ili više broj trenutno nezaposlenih u Španiji.

Druga poenta je da se fiskalni stimulus koji je tokom 2008. primenjen u većini zemalja ove grupe zasnivao na smanjivanju poreza i transferima. Samo jedan minijaturan deo stimulativnih mera otišao je na stvaranje radnih mesta (putem ulaganja lokalnih vlasti). Stimulisanje ekonomije stvaranjem radnih mesta nije se odigralo ni u jednoj od ovih zemalja. Štaviše, redukcija deficita postiže se rezovima u javnoj potrošnji, a ne povećanjem poreskih stopa. Evropska federacija sindikata predložila je alternativne načine za smanjenje deficita, pre svega povećavanjem poreza (neutralisanjem politike umanjivanja poreza tokom poslednjih petnaest godina). Klasna moć, međutim, najjači je

protivnik ovim alternativnim merama. Procenjuje se da radnik u proizvodnji u Španiji plaća 74% poreza koji plaća radnik u proizvodnji u Švedskoj. Oni koji spadaju u 1% ljudi sa najvišim primanjima u Španiji, sa druge strane, plaćaju samo 20% poreza koji plaća najbogatijih 1% u Švedskoj. To je ono što objašnjava enormno regresivnu fiskalnu politiku u četiri periferne zemlje EU-15, kao i enorman otpor koji prema promenama imaju dominantne klase.

Problem javnog duga je stoga u suštini politički, a ne ekonomski ili finansijski. Sadašnja situacija je neodrživa jer dominantne klase Evrope, i njihovi saveznici, evropska „trojka“ (Evropski savet, Evropska komisija i Evropska centralna banka), pokušavaju da umanje uticaj radnika koristeći argument o „pritisku finansijskog tržišta“ – sa ciljem da navedu radničke pokrete da prihvate ogromne žrtve koje dominantne klase priželjkuju već mnogo godina. U Španiji, na primer, socijalistička vlada reže socijalne troškove i time, uz to što nepovoljno utiče na ekonomski razvoj i umanjuje nivo potražnje, nanosi štetu nižim klasama. Stranke koje se nalaze levo od vladajućih socijalista jasno su pokazale da bi za svaki rez u socijalnim troškovima vlada mogla da ostvari veće prihode selektivnim povećanjem poreza, što ne bi uticalo na poreze većine populacije. Štaviše, pokazali su da bi dohodak od ovih poreza mogao da stvori radna mesta u slabo razvijenom javnom sektoru, posebno u državi blagostanja.

Još jedan problem je to što, u ovom trenutku, nijedna snažna struja na lewici nije pozvala na napuštanje evra. To se može objasniti time što je Evropa uvek bila referentna tačka za progresivne demokratske snage. U Španiji, na primer, u vreme fašističke diktature, Evropa je bila sinonim slobode, demokratije i države blagostanja. Privlačnost Evrope sada slabi, ali ne previše brzo. Zbog toga se rasprava većinom usredsređuje na korekciju fiskalne regresivnosti države i razvoj ekspanzivne politike kao način da se stimuliše ekonomski rast i stvaranje poslova. Delovi levice u Španiji veruju da to nije moguće, ukazujući na slučaj Mitterana [Mitterrand] kao primer koji pokazuje da pojedinačna država ne može da vodi ekspanzivnu politiku. Neophodno je pokazati da je ovo pogrešno, mada bi ekspanzivna politika na evropskom nivou mnogo pomogla. Međutim, nije verovatno da će se to danas desiti, imajući u vidu da su glavne EU institucije pod kontrolom neoliberalne dogme.

POKRET OGORČENIH (INDIGNADOS)

U međuvremenu, pojavio se novi pokret koji je sve iznenadio. U početku, pokret koji su vodili mladi nezaposleni stekao je enormnu podršku većine

populacije. Njegov primarni fokus jeste ukazivanje na nedostatak demokratije, u Španiji i drugde u Evropi, pokazivanje da vlade donose odluke koje populacija ne odobrava. Ovaj pokret bavi se korenom problema: prirodom demokratije i pitanjem koga demokratske institucije doista predstavljaju. Naravno, u Španiji, vlada je zabrinuta. Kandidat vladajuće Socijalističke partije, koji se nada da će naslediti Zapatera (španskog predsednika sa najmanjom podrškom u demokratskom periodu), pozvao je na povećanje poreza bankarima i bankama kako bi se potpomoglo razrešenje fiskalnih problema države. Ovo je važno jer je njegov predlog odgovor na ogorčenost javnosti prema bankarstvu i bogatima. U očima javnosti finansijska i industrijska buržoazija koriste „pritisk finansijskog tržišta“ kao izgovor da ostvare ono što su oduvek htele: slabljenje radne snage. A ono što je za establišment zaista pretnja je to što ispitivanja javnog mnjenja pokazuju enormne simpatije prema ovom popularnom pokretu, čak i unutar konzervativnih partija. Videćemo šta sledi.

Autor se zahvaljuje Marti Tur [Marta Tur], Mikelu Kampi Sole [Miquel Campa Sole] i Mariji Olvajn [Maria Allwine] za rad na pripremi ovog teksta.

Vicente Navarro je profesor na univerzitetu Johns Hopkins.

Izvor: <http://www.counterpunch.org/navarro08192011.html>

[19. avgust 2011.]

Prevod: Vladimir Tasić

Lektura: Dušan Maljković i Miloš Jadžić

Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe se zahvaljuje autoru za dozvolu za objavljivanje ovog teksta.

ROSA LUXEMBURG STIFTUNG

Gospodar Jevremova 47/11,
11000 Belgrade, Serbia
Tel: +381 11 334 65 49, 328 30 71
Fax +381 11 334 64 25
info@rosalux.rs · www.rosalux.rs
Pib: 106427900

Stavovi izneti u ovom tekstu su stavovi autora ili autorke i ne moraju nužno da se poklapaju sa stavovima Rosa Luxemburg Stiftung-a.